

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

زمان چاپ: ۱۴۰۲/۱۰/۲۰

شماره مجوز مجله: ۸۰۴۰۰

بررسی اهمیت و چگونگی تقویت روابط اجتماعی در دانش‌آموزان ابتدایی

علی ازونی دوجی^۱، مهرداد بهلکه غراوی^۲، عبداللطیف حاجیلی دوجی^۳، رسول پرویز^۴

۱- کارشناسی آموزش ابتدایی دانشگاه فرهنگیان، مرکز آموزش عالی شهید بهشتی گنبد کاووس

۲- کارشناسی آموزش ابتدایی دانشگاه فرهنگیان، مرکز آموزش عالی شهید بهشتی گنبد کاووس

۳- کارشناسی آموزش ابتدایی دانشگاه فرهنگیان، مرکز آموزش عالی شهید بهشتی گنبد کاووس

۴- کارشناسی آموزش ابتدایی دانشگاه فرهنگیان، مرکز آموزش عالی شهید بهشتی گنبد کاووس

aliozondavaji1401@gmail.com

چکیده

پژوهش حاضر با هدف بررسی اهمیت و چگونگی تقویت روابط اجتماعی در دانش‌آموزان ابتدایی انجام شد. ارتباطات و تبادلات در کلاس درس، هرروز با شروع کلاس آغاز می‌شود و در پایان هرروز مدرسه‌ای این تعامل پایان می‌پذیرد و صبح روز بعد دوباره از سر گرفته می‌شود. تعامل قابل اندازه‌گیری است. تعامل‌ها را می‌توان بر حسب تعداد شرکت‌کنندگان، رفتارهای انجام‌شده، قواعد راهنما، مقدار نفوذ اعمال شده به وسیله هر شرکت‌کننده یا عوامل محیطی مؤثر بر تعامل توصیف کرد. به‌علاوه تعامل‌ها را می‌توان بر حسب متغیرهایی از قبیل محتوای تعامل، مقدار و دامنه رفتارهای به کار رفته یا سهم شرکت‌کنندگان مشخص نمود. این پژوهش به شیوه مروری و با استفاده از داده‌های کتابخانه‌ای انجام شد. با توجه به اینکه دوران دبستان برای دانش‌آموزان یک دوره مهم در زندگی است، تقویت روابط اجتماعی با همکلاسی‌ها و معلمان می‌تواند به آن‌ها در توسعه مهارت‌های اجتماعی، افزایش اعتماد به نفس و بهبود عملکرد تحصیلی کمک کند. در این مقاله، راهکارهایی برای تقویت روابط اجتماعی در دانش‌آموزان ابتدایی ارائه شده است که شامل بازی‌های گروهی، فعالیت‌های هنری، تمرینات تیمی و تشویق به همکاری و همفکری است. این راهکارها می‌توانند به دانش‌آموزان کمک کنند تا با همکلاسی‌های خود ارتباطات بهتری برقرار کنند، مهارت‌های اجتماعی خود را بهبود بخشند و به عنوان یک تیم درسی موفق عمل کنند. نتایج نشان داد تقویت روابط اجتماعی در دانش‌آموزان ابتدایی به عنوان یک عامل مهم در بهبود عملکرد تحصیلی و توسعه شخصیت آن‌ها مطرح شده است.

کلمات کلیدی: روابط اجتماعی، دانش‌آموزان، مدرسه، تعامل اجتماعی

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

مقدمه

ارتباط برقرار کردن و حضور مستمر در فعالیتهای گروهی یکی از موضوعاتی است که زندگی فردی و اجتماعی هر کس را تحت تأثیر قرار می‌دهد. آموزش و تقویت روابط اجتماعی در فرزندان می‌تواند در کسب موقعیتهای شغلی آنها در آینده کمک کند. آموزش این روابط از دوران کودکی و قبل از ورود به مدرسه باید توسط والدین به آنها داده شود. کودکانی که قبل از شروع مدرسه این آداب را یاد گرفته‌اند بهتر از سایرین می‌توانند جدا شدن از پدر و مادر و ورود به محیط آموزشی جدید را بپذیرند. البته آموزش والدین هیچ‌کدام از مسئولیتهای معلم و کادر آموزشی را برای تقویت این مهارت کم نمی‌کند. دانش‌آموزانی که مهارتهای اجتماعی را کسب می‌کنند، معمولاً در بین همسالان محبوب‌ترند، نمرات بالایی دارند و مورد توجه دبیران قرار می‌گیرند. از طرفی پایین بودن روابط اجتماعی کودکان باعث منزوی شدن و بروز عواقب درازمدت بر سلامت روانی آنها می‌شود. به همین دلیل آموزش این روابط به کودکان در مدارس یکی از موارد ضروری برای غلبه بر مشکلات پیش روی آنها است. تعامل در کلاس درس در مرکز توجه بسیاری از تحقیقات آموزشی بوده و اکثر این تحقیقات در چارچوب سنت اثبات‌گرایی صورت گرفته است. لذا اطلاعات زیادی در مورد شخصیت معلم، روش تدریس او، الگوهای روابط دوستی میان دانش‌آموزان و تأثیر این عوامل بر موفقیت تحصیلی آنان وجود دارد؛ ولی در چارچوب پارادایم جدید، پیوند بین انتظارات معلم و عمل کرد دانش‌آموزان مورد توجه قرار گرفته است. محققان پارادایم جدید معتقدند که بسیاری از ابعاد تعامل در کلاس درس مورد غفلت قرار گرفته است، از جمله این که چگونه معلمان آگاهانه یا ناآگاهانه انتظارات خود را به دانش‌آموزان منتقل می‌کنند. تحقیقات جامعه‌شناختی قبلی بیش‌تر بر اکتساب مهارتهای زبانی تأکید داشتند تا بر رابطه بین زبان، شناخت و تأثیر زبان بر ارتباطات در کلاس درس؛ اما یکی از دستاوردهای پارادایم جدید، کمک به فهم رابطه بین زبان و موفقیت تحصیلی بوده است؛ از این‌روست که یکی از فرضیات کانونی این پارادایم این بوده که زبان با نحوه ادراک واقعیت اجتماعی ارتباط دارد. به عبارت دیگر، زبان فرآیندهای فکری افراد و تجربه آنها از جهان اجتماعی را شکل می‌دهد.

تعامل اجتماعی در کلاس درس و مدرسه از اهمیت بسیار بالایی برخوردار است. این تعامل باعث تقویت روابط بین دانش‌آموزان، افزایش تعامل و همکاری در گروه‌ها، تشویق به یادگیری و افزایش مهارتهای ارتباطی می‌شود. همچنین، تعامل اجتماعی در کلاس درس و مدرسه می‌تواند بهبود قابل توجهی در رفتار و عملکرد دانش‌آموزان داشته باشد. بر اساس یک مطالعه انجام‌شده توسط محققان آمریکایی، تعامل اجتماعی در کلاس درس باعث بهبود عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان می‌شود. همچنین، تعامل اجتماعی باعث افزایش خودپنداری و اعتمادبه‌نفس دانش‌آموزان می‌شود که بهبود قابل توجهی در رفتار آنها را نیز به همراه دارد.

تعامل اجتماعی در کلاس درس عاملی بسیار مهم در پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان است. بر اساس یافته‌های تحقیقاتی، تعامل مؤثر و سالم با همکلاسی‌ها و معلمان می‌تواند بهبود قابل توجهی در عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان داشته باشد (Wentzel, 2009). این تعاملات ممکن است شامل همکاری در گروه‌های کاری، حل مسائل باهم، تبادل ایده‌ها و نظرات و همچنین ارتباطات دوستانه باشد. این تعاملات می‌تواند باعث افزایش اعتمادبه‌نفس، رضایت شخصی و همچنین افزایش مهارتهای اجتماعی دانش‌آموزان شود. به علاوه، این تعاملات می‌تواند باعث کاهش رفتارهای نامناسب و غیرقابل قبول در کلاس درس شود و بهبود فضای آموزشی را به همراه داشته باشد.

تدریس تعامل بین فراگیر و معلم، بر اساس طرح منظم معلم برای یادگیری تعریف می‌شود به معنی دیگر تدریس چیزی نیست جزء روابط دو جانبه‌ای که قصدی جزء تغییر در یادگیرنده را ندارد، تدریس به منظور یادگیری در آموزش به کار می‌رود و البته تدریس یادگیری را به بهترین نحوه ممکن حاصل می‌کند اگر این‌گونه است و تدریس مبتنی بر رابطه، کنش و واکنش هست

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

یادگیری عمدتاً حاصل رابطه است، ایجاد ارتباط شرط لازم یادگیری است. بیگمان امر تدریس را باید در روابط پیچید انسانی و خصوصیات کلی چنین روابطی بررسی نمود؛ زیرا از نظر ظاهری، ارائه مطلب درسی، فرستادن تدریجی پیام آموزشی به منظور ایجاد تغییر در دانش آموزان و دریافت واکنش و یا بازخورد آن پیام به وسیله پیام‌دهنده (معلم) است. در جریان مبادله پیام‌ها، اگر قرار باشد که معلم به‌طور یک‌طرفه و با استفاده از محرک‌هایی چون کتاب، فیلم، نوار صوتی و سایر مواد کمک‌آموزشی به ارائه مطلب بپردازد و دانش آموزان هیچ واکنشی از خود نشان ندهند هر کس یا هر دستگاهی که به محتوای مواد آموزشی مجهز باشد نیز می‌تواند جای معلم را بگیرد. اما واقعیت این است که فراگیران نسبت به تدریس معلم واکنش نشان می‌دهند و جریانی دوجانبه بین آن‌ها برقرار می‌شود. در واقع تدریس به معنی یک کنش و واکنش پیچید انسانی بین معلم و شاگردان است و این هم ورزی و روابط متقابل، به احتمال زیاد عوامل مخل و سربار مانع از آن می‌شوند که شرایط آرمانی برای برقراری ارتباط در کلاس ایجاد شود. (صفوی، ۱۳۸۷)

اهمیت تعامل اجتماعی در مدرسه و کلاس درس

کریمی در کتاب «روان‌شناسی اجتماعی آموزش و پرورش» می‌نویسد، بیش‌تر یادگیری‌ها و آموزش‌های کلاسی از طریق تعامل صورت می‌گیرد. معلم با یک شاگرد یا شاگردان متعدد ارتباطاتی ردوبدل می‌کند یا دانش آموزان ارتباطاتی با معلم یا دانش آموزان دیگر ردوبدل می‌کنند. تعامل در کلاس نه فقط در خدمت رسیدن به هدف‌های آموزشی است، بلکه به‌عنوان مکانیزمی عمل می‌کند که از طریق آن معلم و شاگردان هدف‌های شخصی و اجتماعی خود را تشخیص می‌دهند. تعامل، نوع اصلی فعالیت در کلاس است و بخش عمده وقت کلاس در تعامل صرف می‌شود (کریمی، ۱۳۷۳: ۲۲۲). تبادل و تعامل در کلاس درس، می‌تواند شامل تبادلات کلامی یا غیرکلامی، در مورد مباحث درسی و یا غیردرسی باشد؛ اما آنچه مهم است، این است که وجود این تعاملات در کلاس درس موجب شکل‌گیری احساسات مختلف در میان دانش آموزان می‌شود. ممکن است کلاس درسی که در آن تعاملات اجتماعی به نسبت بیش‌تر از دیگر کلاس‌ها صورت می‌گیرد، دارای ویژگی‌های متمایزکننده‌ای باشد (دواس، ۱۳۸۶: ۶۵).

ویژگی‌های تعامل اجتماعی

تعامل شامل شرکت‌کنندگانی است؛ حداقل دو نفر لازم است تا در یک تعامل اجتماعی شرکت کنند. در یک کلاس درس ممکن است چندین نوع تعامل صورت گیرد؛ یک معلم می‌تواند با یک دانش‌آموز، با یک گروه از دانش‌آموزان و یا با کل کلاس در تعامل باشد. هم‌چنین یک دانش‌آموز ممکن است با دانش‌آموزی دیگر یا گروهی از دانش‌آموزان تعامل داشته باشد و یا ممکن است در مقابل کلاس بایستد و با تمام شاگردان کلاس تعامل برقرار کند. تعامل اجتماعی ایستا نیست؛ بلکه فرآیندی پویاست که با گذشت زمان تغییر می‌کند. ارتباطات و تبادلات در کلاس درس، هرروز با شروع کلاس آغاز می‌شود و در پایان هرروز مدرسه‌ای این تعامل پایان می‌پذیرد و صبح روز بعد دوباره از سر گرفته می‌شود. نوع ارتباطات کلاسی ممکن است طی تغییراتی که معلم در مخاطب خود و یا موضوع مطرح‌شده در کلاس ایجاد می‌کند، متفاوت باشند؛ گاهی معلم خود بیش‌ترین بخش یک صحبت را ارائه می‌دهد و گاهی یک دانش‌آموز به مدت طولانی صحبت می‌کند؛ و یا حتی ممکن است گروهی از دانش‌آموزان در یک بحث گروهی شرکت کنند و بالأخره گاهی تعاملات کلاسی آرام و کنترل‌شده و گاهی با صدای بلند و همراه با پرخاش هستند.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

تعامل شامل رفتارهایی است. از طریق همین رفتارهاست که تعامل صورت می‌گیرد؛ رفتارها ممکن است کلامی یا غیرکلامی باشند؛ بنابراین تعامل شامل تبادلات کلامی یا غیرکلامی یا هر دو باشند. تبادلات کلامی می‌تواند شامل توالی‌های گفتاری-زبانی نظیر تأکیدها، تکیه کلامها، زیروبمی صدا و توالی‌های گفتاری فرازبان شناختی شامل: به آوا درآوردن از قبیل سرفه کردن، داد کشیدن، خندیدن، گریه کردن یا خمیازه کشیدن باشد. تبادلات غیرکلامی نیز شامل جنبش‌ها که مرکب است از حرکات بدن و چهره که با رفتار کلامی همراه است و حرکات جنبشی که شامل اعمال ارادی و غیرارادی است. معلم و دانش‌آموزان عمدتاً از طریق صحبت کردن با یکدیگر تعامل می‌کنند؛ اما این گفتارها یکنواخت نیست. یک معلم ممکن است بخندد، فریاد بزند، یا در جریان تعامل با دانش‌آموزان نجوا کند. او تأکید خود را در حرف زدن، تغییر می‌دهد. مثلاً تکیه خود را روی بعضی کلمات و به کار بردن حرکات بدن و چهره خود در حین حرف زدن تغییر می‌کند. تأکید، فنون فرازبان شناختی و جنبش، معانی خاصی به گفتار می‌افزاید و به‌وسیله آنها، دانش‌آموزان و معلمان پیام‌هایی از قبیل موافقت‌ها، تشویق‌ها، تهدیدها، خشم، توجه نشان دادن یا تأیید را منتقل می‌کنند. تعامل شامل نفوذ دوجانبه است. در تعامل، شرکت‌کنندگان بر یکدیگر تأثیر می‌گذارند. غیرممکن است که تعاملی بدون چنین تأثیری صورت بگیرد. افراد نسبت به یکدیگر واکنش نشان می‌دهند، به رفتارهای یکدیگر توجه می‌کنند و به رفتارهای شرکت‌کنندگان دیگر پاسخ می‌دهند. یک تعامل شامل ارتباط و تبادل است. هر دو فرآیند به‌طور ضمنی گویای نفوذ متقابل، حداقل به طریقی است که مستلزم واکنش نشان دادن نسبت به ارتباطات دیگران یا اعمال دیگران است. در بیش‌تر موارد، افراد تعامل کننده، محیط تعامل را با وضعیتی ترک می‌کنند که با وضع کنونی یا موقعی که وارد تعامل شده‌اند، فرق دارد. از طریق تعامل، معمولاً اطلاعات تازه فراهم می‌شود و دانش تازه‌ای به‌وسیله شرکت‌کنندگان شکل می‌گیرد. تعامل کلاسی در شکل آشکار خود با هدف افزایش دانش شاگردان انجام می‌گیرد. معلمی که منبع دانش است می‌کوشد تا از طریق تعامل، دانش خود را به دانش‌آموزان انتقال دهد. به‌عنوان رهبر کلاس، معلم نفوذ زیادی بر رفتار شاگردان اعمال می‌کند. از طریق تعامل، معلم رفتار شاگردان را هدایت و کنترل می‌کند. او به آنان می‌گوید چه کنند، عمل کرد آنان را ارزشیابی می‌کند و درباره رفتارشان به آنان بازخورد می‌دهد. گرچه باور مشترک و رایج این است که نفوذ در کلاس یک جانبه است؛ یعنی از معلم به سوی شاگردان؛ اما برخی معتقدند که این نفوذ دوجانبه است. در جریان تعامل، دانش‌آموزان نیز بر معلم اعمال نفوذ می‌کنند. پیش از هر چیز در تبادلات معلم باید پیام‌های دانش‌آموزان را در تصمیم‌گیری برای چگونه رفتار کردن در نظر داشته باشد. او ممکن است پیام‌های دانش‌آموزان را مورد غفلت قرار دهد؛ اما حتی در مورد چنین بی‌توجهی نیز، او تصمیم می‌گیرد که چگونه واکنش نشان دهد؛ اما به هر حال دانش‌آموزان سهم مهمی در تعامل با معلم دارند. آنها هم چنین در مورد رفتار معلم به او بازخورد می‌دهند، رفتار معلم را ارزیابی می‌کنند و رفتارهایی را که معلم بایستی نسبت به آنها واکنش نشان دهد، از خود بروز می‌دهند. از این رو تعامل معلم-شاگرد را باید دو طرفه، متقابل و دوجانبه در نظر گرفت. عامل دارای قاعده است. تعامل‌ها دارای قاعده‌اند؛ یعنی با بی‌نظمی روی نمی‌دهند. بلکه به‌وسیله هنجارها اداره می‌شوند. این هنجارها ممکن است در مورد یک تعامل میان فردی خاص، یک گروه ویژه یا برای یک نهاد اجتماعی خاص منحصر به فرد باشند. هنجارها قواعدی را از قبیل این‌که چه کسی یک تعامل را آغاز کند، دیگران کی و چگونه شرکت کنند، شامل چه نوع رفتارهایی باشد، چند شرکت‌کننده در آن شرکت کنند و طول مدت تعامل چقدر باشد، تعیین می‌کنند. تعامل کلاسی هم چنین بر طبق قواعدی سازمان می‌یابد. بخشی از قواعد تعامل در کلاس در بین همه اعضای اجتماع مشترک است؛ یعنی ممکن است تعامل بر اساس هنجارهای عمومی جامعه صورت بگیرد و یا این‌که تعامل‌های کلاسی در نظام مدرسه‌ای متمرکز طبق دستور و برنامه آموزش و پرورش طرح ریزی شده باشد؛ اما در هر صورت بیش‌تر قواعد تعامل در یک مدرسه خاص و در یک کلاس معین صورت می‌گیرد. در سطح مدرسه، رئیس یا هیئت مدیره یا شورای معلمان تعیین‌کننده قواعد

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

رفتارهای معلم و شاگردند که این کار تعامل کلاسی را تحت تأثیر قرار می‌دهد. در محیط کلاس، بسیاری از قواعد را معلم تنظیم می‌کند و قواعد دیگری نیز در طول تعاملات کلاسی بین دانش آموزان و معلم شکل می‌گیرد؛ مثلاً دانش آموزان یاد می‌گیرند که چه وقت حرف بزنند یا چه چیزی را می‌توان در کلاس مطرح کرد و یا این‌که چه نوع رفتار غیرکلامی می‌تواند همراه صحبت کردن باشد. بدین ترتیب است که هر کلاسی قواعد خاص خود را داراست و شرکت‌کنندگان در این کلاس‌ها، به مرور زمان قواعد تعامل در این محیط را یاد می‌گیرند. تعامل تحت تأثیر عوامل محیطی قرار می‌گیرد. تعامل‌ها در یک محیط فیزیکی و اجتماعی روی می‌دهند. محیطی که تعامل در آن صورت می‌گیرد، آن را تحت تأثیر قرار می‌دهد. عواملی از قبیل اندازه اتاق، وسایل موجود، شدت نور و یا حضور مشاهده‌گران ممکن است تعامل را تحت تأثیر قرار دهد. هم‌چنین به این عوامل می‌توان اتاقی که در آن تعامل روی می‌دهد، موقعیت نشستن شاگردان، تعداد دانش آموزان یا تزئینات دیوارها را نیز اضافه کرد.

تعامل قابل اندازه‌گیری است. تعامل‌ها را می‌توان بر حسب تعداد شرکت‌کنندگان، رفتارهای انجام‌شده، قواعد راهنما، مقدار نفوذ اعمال شده به‌وسیله هر شرکت‌کننده یا عوامل محیطی مؤثر بر تعامل توصیف کرد. به‌علاوه تعامل‌ها را می‌توان بر حسب متغیرهایی از قبیل محتوای تعامل، مقدار و دامنه رفتارهای به کار رفته یا سهم شرکت‌کنندگان مشخص نمود (شارع پور، ۱۳۸۸: ۱۱۵).

معنی و مفهوم ارتباط

ارتباط در لغت معادل Communication انگلیسی بکار می‌رود. از نظر دستوری در زبان عربی از باب افتعال است و در فارسی به صورت مصدری به معنای پیوند دادن، ارتباط دادن هست به صورت اسم مصدر به معنای بستگی، پیوند، پیوستگی و رابطه بکار می‌رود. در مفهوم ارتباط دارای معنی فراوانی است از جمله انتقال و انتشار آگاهی‌ها و اندیشه‌ها؛ ایجاد پیوستگی اجتماعی، فن انتقال اطلاعات و افکار از فردی به فرد دیگر. برخی نیز ارتباط را برقراری رابطه بین دو فرد دو موضوع دو اندیشه می‌دانند با توجه به تعاریف متعدد می‌توان اذعان داشت که هر یک با توجه به کاربرد آن در زمینه خاص مطرح‌شده است نظیر ارتباط الکترونیک، ارتباط آموزشی، ارتباط انسانی و غیره ولی در فرآیند تدریس و یادگیری ارتباط تعریف مشخص و مخصوص به خود را دارا هست.

تعریف ارتباط در آموزش و پرورش:

فرآیند انتقال پیام از فرستنده (معلم) به گیرنده (فراگیر) مشروط بر آنکه محتوای پیام موردنظر فرستنده به گیرنده منتقل شود و بالعکس. شعبانی می‌گوید می‌توان تعریف کامل‌تری ارائه داد که در آن موضوعات بیشتری را شامل شود وی معتقد است ارتباط عبارت از فرآیند انتقال و تبادل افکار، اندیشه‌ها، احساسات و عقاید دو فرد یا بیشتر با استفاده از علائم و نماد مناسب به‌منظور تأثیر، کنترل و هدایت یکدیگر است (شعبانی، ۱۳۷۱). مهم‌ترین ویژگی این تعریف علاوه بر اینکه به انتقال و تأثیر پیام توجه دارد تأکید به هدف ارتباط است که به کنترل و هدایت یکدیگر یعنی معلم و شاگرد تأکید کرده است. در این تعریف مقصود نهایی هر ارتباطی در آموزش را موردتوجه قرار می‌دهد اثرگذاری و کنترل شاگرد را به‌منظور، هدایت به سمت اهداف آموزشی و نیل به کمالات انسانی را مدنظر قرار داده است. در تعاریف فوق‌الذکر چند مفهوم وجود دارد که باید آنان تبیین شوند.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

اهداف ارتباط در کلاس

هدف هر پیامی بستگی مستقیم به شرایط فرستنده و گیرنده دارد. باین وجود متخصصان و اندیشمندان اهدافی را ذکر کرده‌اند. ارسطو معتقد است هدف هر ارتباطی ترغیب افکار و عقاید هست میلر؛ گسترش دامنه انگیزه‌های پاداش بخش برای گیرندگان پیام را هدف ارتباط می‌داند. برخی معتقدند هدف اساسی افراد یا هر فرستنده پیام این است که خود را به صورت عامل مؤثری درآورد تا بتواند بر محیط و حتی سرنوشت خود تأثیر بگذارد و به خواسته‌های موردنظر خود برسد شعبانی می‌نویسد: هدف ارتباط تأثیر، کنترل و هدایت یکدیگر است؛ بنابراین هرگاه معلم به توانایی تأثیرگذاری، کنترل شاگرد و هدایت آن به سوی آرمان‌های آموزشی و اهداف درسی نائل شد قطعاً می‌تواند ارتباط کافی را برقرار کرده و تدریس اثربخشی را در کلاس ارائه دهد.

موانع و اختلال در ارتباط کلاسی:

مربیان باید به طور دائم میزان ارتباط در کلاس را ارزیابی نمایند و از این طریق موانع اصلی ارتباطی بین خود و فراگیران را با شناختی که از الگوهای ارتباطی دارند تشخیص دهند و از این موضوع مطمئن گردند که ارتباط استمرار دارد و تلاش وی در تدریس هدر نمی‌رود. به هر نوع مزاحمتی که در جریان ارتباطی اتفاق می‌افتد پارازیت گفته می‌شود شناخت این پارازیت‌ها می‌تواند مربیان را در انتخاب راه کار یاری کند. به‌طور کلی می‌توان موانع مشخص شده‌ای را که متخصصان تاکنون ارائه داده‌اند به شرح زیر به اطلاع مربیان رساند.

۱. بحث شفاهی: مطالعات مختلف نشان می‌دهد که گوش در مقابل صدای مختلف واکنش‌های مختلفی از خود نشان می‌دهد و فرکانس‌های یکنواخت، گوش را زودتر خسته می‌کند و استفاده مداوم از یک وسیله یا محرک موجب کاهش ارتباط و یادگیری می‌شود (شعبانی، ۱۳۷۱) درواقع صدای معلم و نحوه سخن گفتن آن می‌تواند مانع جدی باشد.
۲. جالب نبودن پیام: برای اینکه یک پیام مورد توجه فراگیران قرار گیرد باید دارای حداقل ویژگی‌هایی باشد از قبیل:
 - الف) زمینه‌های پذیرش در فراگیر باشد.
 - ب) متناسب با علایق و نیاز فراگیران باشد.
 - ج) پیام تازه و بدیع باشد.
 - د) پیام برای فراگیران به صورت غیرمنتظره و غیرقابل پیش‌بینی نباشد.
۳. انتقال منفی: هرگاه تجارب گذشته و آموخته‌های قبلی ما را در فهم و درک جدید به‌اشتباه بیندازد این انتقال منفی هست که علت آن معمولاً به دلیل وجود ارتباط کلامی است در چنین مواقعی بهتر است از انواع دیگر ارتباط و کانال‌های مختلفی مانند تصویر، اسلاید و فیلم در آموزش بهره گرفته شود

چگونگی تقویت تعامل اجتماعی دانش‌آموزان

معلم‌ها برای تقویت مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان چگونه عمل باید کنند؟

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

- ۱- تعریف مهارت: اولین کاری که یک معلم باید قبل از آموزش یک مهارت به دانش‌آموزان انجام دهد این است که تعریف و علت اهمیت این مهارت را به‌طور کامل برای آن‌ها توضیح دهد. معلمان می‌توانند برای توصیف اهمیت یادگیری یک مهارت از عکس، فیلم، داستان و یا یک نمایش عروسکی استفاده کنند.
- ۲- الگوسازی مهارت: در این مرحله معلم مهارت مورد نظر را به چند جزء ساده تقسیم کرده سپس از دانش‌آموزان برای توضیح هر بخش کمک می‌گیرد.
- ۳- تقلید و تمرین: بعد از آموزش مهارت، باید آن را در کلاس تمرین کرد. همچنین برای آن‌که یادگیری این توانایی با موفقیت بیشتری انجام گیرد، معلم از شاگردانش می‌خواهد به خوبی و با دقت بالا به اجرای او نگاه کنند، آن را به خاطر بسپارند و سپس تقلید کنند.
- ۴- بازخورد: معلم باید در این مرحله از شاگردانش بخواهد حین تمرین مهارت از خود فیلم بگیرند یا تمرین‌ها را در خانه و در حضور والدین انجام دهند. بازخورد این تمرین‌ها تأثیر زیادی در موفقیت دانش‌آموزان دارد.
- ۵- ایجاد فرصت: در این مرحله معلم باید فرصتی برای شاگردانش فراهم کند تا بتوانند از مهارت مورد نظر استفاده کنند. همچنین برای یادگیری بیشتر، بهتر است با توجه به مهارتی که آموزش داده می‌شود فعالیت‌های گروهی در کلاس ترتیب داده شود تا دانش‌آموزان کارایی مهارت را بهتر درک کنند.
- ۶- تقویت متناوب: معلم باید پاداشی برای دانش‌آموزانی که این تمرینات را انجام می‌دهند در نظر بگیرد. این کار به تقویت مهارت اجتماعی آن‌ها کمک می‌کند (گیدنز، ۱۳۸۶: ۱۲۲).

توجه به نقش صدا و بیان معلم به هنگام تدریس

بدیهی است صدای جالب و مناسب با موضوع درسی، صدای صمیمی، دلچسب و دوستانه در مقایسه با صدای خشن، تند، گوش‌خراش، نامفهوم و غیره در امر یادگیری و جلب توجه دانش‌آموزان نتیجه یکسان نخواهد داشت بنابراین صدا نقش موثری در ایجاد ارتباط بین معلم و دانش‌آموز دارد که توجه به آن میزان بهره‌گیری از فرایند آموزشی را افزایش می‌دهد. خصوصیات صدای خوب آن است که: در خور فهم باشد، رسا و دلنشین باشد، آهنگ (تن) صدا متغیر بوده و یکنواخت و کسل کننده نباشد، حالت‌های عاطفی صدا رعایت شود هر جمله به اقتضای معنا و ساخت دستوری آن بیان شود یعنی جمله‌های سوالی، خبری، منفی، تأکیدی و غیره هر کدام بصورت خاص خود بیان شود

توجه دادن کلامی و غیر کلامی

با استفاده از حرکات کلامی و غیر کلامی می‌توان توجه دانش‌آموزان را به سخنان معلم جلب کرد. نمونه‌های کلامی: «به تابلو نگاه کنید»، «چه کسی جواب این سؤال را می‌داند» و غیره نمونه‌های غیر کلامی: استفاده از چوب اشاره، تکان دادن دست و یا سر به مقاصد مختلف نمونه‌های کلامی و غیر کلامی: کوبیدن روی تخته (با گچ) و تأکید با صدای بلند که مثلاً حرف اصلی در اینجاست

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

بکارگیری حواس مختلف

معلم با توجه به موضوع درس و در نظر گرفتن موقعیت می‌تواند از حواس بینایی، شنوایی، بویایی، لامسه و چشایی استفاده کند و از این طریق نیز توجه دانش آموزان را به درس کلاس جلب نماید. به‌عنوان نمونه، نشان دادن یک عکس آویختن نقشه جغرافیا به دیوار تشخیص تفاوت نرمی و زبری اشیاء با لمس کردن، تشخیص بوی آمونیاک با بوئیدن و غیره موجب تمرکز بخشی می‌شوند (صفوی، ۱۳۸۷) و درنهایت می‌توان اذعان نمود که پدیده ارتباط موضوعی بسیار حساس مهم است که ایجاد آن در کلاس ضروری ولی سخت است و حفظ و تداوم ارتباط عامل موفقیت معلم و شاگرد بوده البته با مشقت و به‌کارگیری فنونی که ارائه‌شده نگارنده امیدوار است مربیان به این مهارت اساسی به دیده اهمیت نگریسته و سعی نمایند از فنون و روش‌های مذکور استفاده نمایند تا کلاس رضایت بخشی را دارا شوند.

امروزه مدارس و مراکز آموزشی با درخواست‌های روزافزونی مواجه هستند که هرکدام به دنبال گونه‌های نوین از آموزش، تدریس، محیط آموزشی، معلمان و برنامه‌های درسی هستند. مدارس و معلمان انتظار دارند به‌طور مؤثر با دانش آموزانی با یک مجموعه گسترده زبانی، دانش پیش زمینه‌ای و پیشینه فرهنگی و خانوادگی متفاوت که نسبت به مقوله‌های فرهنگی حساس می‌باشند، تعامل سازنده داشته باشند

همچنین هم صبر و هم جذابیت اجتماعی را در خود باید ارتقاء دهند، به‌طور مؤثر به دانش آموزان محروم و دانش آموزانی که دارای مشکلات یادگیری و رفتاری هستند پاسخ دهند و از همه مهم‌تر بتوانند از فناوری‌های جدید و مؤثر آموزشی استفاده کنند. آخر اینکه باید گام‌هایی را بردارند تا با واقعیت‌های دانش روز- که با سرعت بسیار زیاد در حال گسترش است- در ارتباط باشند و به روش‌های استاندارد برای ارزیابی دانش آموزان مجهز شوند.

تعامل دانش‌آموز به‌عنوان یک سازه چندبعدی شامل ابعاد رفتاری، شناختی و عاطفی هست آپلتن و همکاران، (۲۰۰۸)؛ فردریکس و همکاران، (۲۰۰۴) اسکینر، ویلبورن، کانل (۱۹۹۹) و کانل و همکاران (۱۹۹۴) بیان می‌کنند که تعامل ترکیبی از ابعاد رفتاری و عاطفی است و شامل ابعاد فعالیت، هدف‌گیری، انعطاف‌پذیری، سازنده‌گرایی، پشتکار، تمرکزگرایی، ارتباطات مثبت عاطفی با محیط‌های اجتماعی و فیزیکی می‌شود. به‌طور کلی مبانی تعامل رفتاری -عاطفی در کلاس درس به‌عنوان یک پیامد انگیزشی به مشارکت دانش‌آموز در شروع و اجرای فعالیت‌های یادگیری اشاره دارد و به‌وسیله دو مؤلفه رفتاری و عاطفی بیان شده است. به‌عبارت‌دیگر، تعامل شامل رفتارهای تجلی‌یافته دانش‌آموزان و عواطف تجربه‌شده توسط آن‌هاست به‌هنگامی که آن‌ها تکالیف مدرسه‌شان را انجام می‌دهند. همچنین تعامل رفتاری -عاطفی دانش‌آموز به‌عنوان پیش‌بینی کننده قوی یادگیری او، نمرات و موفقیتش در مدرسه تلقی می‌شود.

جوامع امروز به‌خصوص نظام آموزش و پرورش این نیاز را احساس کرده‌اند که بایستی به شیوه‌های نو با مسائل برخورد کنند. مشارکت در فعالیت‌های سازمان‌یافته‌ی مدارس ضامن تقویت روحیه تعامل رفتاری -عاطفی در دانش‌آموزان و آماده ساختن آن‌ها برای ورود به زندگی اجتماعی است. مشارکت به معنای پذیرش یک عمل مشترک و متقابل در یک موقعیت گروهی و در معنای گسترده‌تر، ویژگی پویای یک عمل پیچیده است که در اثر تعامل رفتاری -عاطفی افراد، در موقعیت‌های گروهی، اجتماعی یا رفتاری متعدد حاصل می‌شود و نیل به یک هدف مشخص را تسهیل می‌کند.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

نظریه‌های آموزشی بر مزایای یادگیری فعال که شامل مشارکت در فعالیت‌های علمی است، تأکید می‌کنند. دیدگاه ساختارگرایی مدعی است که دانش به صورت اجتماعی و فعالانه به دست می‌آید. این دیدگاه اشارات عمیقی برای آموزش دارد، زیرا اعلام می‌دارد که دانش‌آموزان از آنچه در بسیاری از کلاسها متداول است، نقش بسیار فعالتری در یادگیری خودشان دارند (اسلاوین، ۲۰۰۶) همچنین بر اساس تحقیقات فوردو بلانچارد (۱۹۹۳) نسبتاً قوی بین مشارکت دانش‌آموزان در کلاس با رشد اجتماعی و شناختی آنها وجود دارد. بر اساس تحقیق فین و راک تعامل رفتاری عاطفی دانش‌آموز، منجر به افزایش موفقیت تحصیلی و حس تعلق دانش‌آموز به مدرسه و دیگر نهادهای اجتماعی می‌شود.

نتیجه‌گیری

وقتی دو شخص یا بیش‌تر، از طریق رفتار کلامی یا غیرکلامی ارتباط برقرار می‌کنند، می‌گوییم که آنها در تعامل با یکدیگرند. تعامل، علاوه بر تبادل رفتاری میان شرکت‌کنندگان، شامل واکنش‌های شناختی و عاطفی هم هست. افراد تعامل کننده غالباً رفتار خود را از پیش برنامه‌ریزی می‌کنند؛ در جریان تبادل به پردازش اطلاعات می‌پردازند و تصمیم می‌گیرند که در جریان تعامل چگونه رفتار کنند. به علاوه رفتارهای مبادله شده اغلب با عواطف همراه است. افراد معنایی را به رفتارهای خود و طرف مقابل اسناد می‌دهند که به نوبه خود واکنش‌های عاطفی را برمی‌انگیزد. تعامل‌ها در هر نظام اجتماعی مشروط به این که حداقل دو نفر در آن شرکت کنند، صورت می‌گیرند. تعامل یک فرآیند اجتماعی پایه است که مستلزم رودررو بودن نیست. افراد می‌توانند با یکدیگر از فاصله دور هم ارتباط برقرار کنند. تصور هرگونه کارکرد اجتماعی بدون تعامل غیرممکن است. از طریق تعامل است که دیگر فرآیندهای اجتماعی هم چون روابط اجتماعی، نفوذ اجتماعی، یا هماهنگی اجتماعی صورت می‌گیرد. با توجه به این که تعامل یک فرآیند اجتماعی مبنایی است، مطالعه تعامل‌های انسانی نیز یکی از موضوعات محوری علوم رفتاری است.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

منابع و مأخذ

۱. دواس، دی. ای؛ (۱۳۸۶). پیمایش در تحقیقات اجتماعی، ترجمه هوشنگ نایی، تهران، نشر نی.
۲. شارع پور، محمود؛ (۱۳۸۸). جامعه شناسی آموزش و پرورش، تهران، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت).
۳. کریمی، یوسف؛ (۱۳۷۳). روانشناسی اجتماعی آموزش و پرورش، تهران، مؤسسه نشر ویرایش: فهیم.
۴. گیدنز، آنتونی؛ (۱۳۸۶). جامعه شناسی، ترجمه حسن چاوشیان، نشر نی.
۵. صفوی، حسن. (۱۳۸۷). پژوهش‌های تفسیری در سازمان: استراتژی‌های پدیدارشناسی و پدیدارنگاری، تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق.
۶. شعبانی، حسن (۱۳۷۱). مهارت‌های تدریس و یادگیری، تهران: انتشارات سمت. ملکی، حسن. ارتباط خانه و مدرسه در دوره ابتدائی، تهران: انتشارات انجمن اولیاء و مربیان.
۷. بیابانگرد، اسماعیل. راهنمای والدین و معلمان در تربیت و آموزش کودکان، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی. دارابی، علی. رویکرد پدیدارشناسی در تجزیه و تحلیل پدیده‌های سیاسی. فصلنامه مطالعات سیاسی، سال ۲، شماره ۵.
۸. اسلاوین، رابرت ای، (۱۳۸۷). روانشناسی تربیتی؛ ترجمه یحیی سید محمدی، تهران. انتشارات روان.
9. Wentzel, K. R. (2009). Peers and academic functioning at school. In Handbook of peer interactions, relationships, and groups (pp. 531-547). Guilford Press.